

LEHÇELER ARASI AKTARMALARDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR (KAZAK DÜRLİGÜV DESTANI ÖRNEĞİNDE)

Problems Encountered in Translations Between Related Languages (On the Example of The Kazakh Epos Dürliğüv)

Ayabek BAYNİYAZOV*

ÖZET

Aynı kökten gelen halklar arasında edebî metinleri aktarma çalışmaları, kültürel birlik ve beraberliği sağlamanın yanı sıra, lehçeler arası dil birliğini güçlendirmenin de bir yoludur. Lehçeler arası aktarma da, bir sanat işi olduğundan okuyucu, aktarmacıdan aktarma dışında, hedef dilde yeni bir edebî eseri ortaya koymasını beklemektedir. Günümüzde Türk lehçelerinden Türkiye Türkçesine yapılan aktarmalarda kaynak dildeki metnin transkripsiyonu ile birlikte hedef dilde birebir aktarma öne çıkmaktadır. Makalede, özellikle ses ve şekil benzerliklerine dayanarak yapılan aktarmalardaki yanlışlıklar ve sözcüğün, sözcük gruplarının, kalıplaşmış deyimlerin tam karşılığını bulamama gibi meseleler Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan "Dürliğüv" destanı örneğinde incelenecektir. Ayrıca dile getirilen hususları göz ardı ederek yayımlanan metinlerin ileride kaynak olarak bilimsel ortamda kullanıldığında getireceği sonuçlar ve bunları önlemenin yolları üzerinde de durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kazak edebiyatı, Kazak destanları, Türkiye Türkçesi, lehçeler arası aktarma, Dürliğüv destanı

ABSTRACT

Research on the way of translating literary texts between peoples that have related languages and a common origin contributes to the strengthening of cultural unity and their commonality, and also emphasizes the linguistic community between the Turkic languages. Since translation between Turkic languages is a work of art, the reader expects the translator to create a new literary work in the target language besides the translation. Today, word-for-word translation into a specific language comes to the fore with transcription of text from the source language with the help of quotations from a specific Turkic language into modern Turkish. The article contains such questions and inaccuracies that arise during translation, based solely on the similarity of sound and form, as well as translation errors that ignore the possibility of plural meanings of common words in Turkic languages. Moreover, the problems of the lack of an exact word for translation and perception and translation of each word of the phrases separately, and not the whole phrase, will be solved on the basis of examples of the epic "Dürliğüv" translated from Turkish into Kazakh. In addition, inaccurate translations of the published texts will be used as a source in the scientific community in the future, and solutions to prevent inaccurate translation methods will be indicated to prevent inaccurate translations of these situations.

Keywords: Kazakh literature, Kazakh epos, Turkish, translation between Turkic languages, the epic Dürliğüv

* Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi, ayabekbainiyazov@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9603-1332

Geliş/Received: 01/04/2022

Kabul/Accepted: 19/04/2022

Baynıyazov, A. (2022). "Lehçeler Arası Aktarmalarda Karşılaşılan Sorunlar (Kazak Dürliğüv Destanı Örneğinde)", *BELGÜ*, Sayı 6, ss. 1-20.

Giriş

Bu çalışmanın konusu lehçeler arası aktarmalarda yapılan yanlışlıklar ve bunların neden olabileceği yanlış anlamalardan doğacak olan olumsuz sonuçlardır. Bu konuda bir model olması bakımından Kazakça *Dürliğüv* destanını ele aldık. Söz konusu destanın aktarılmasında karşılaştığımız bazı yanlış anlamalar bizim bu çalışmayı yapmamıza neden olmuştur. Bildiğimiz gibi özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Türk lehçelerinden Türkiye Türkçesine çok miktarda aktarma yapılmaya başlanmıştır. Bu aktarmaların amacı Türk toplulukları arasındaki entegrasyonu artırmak ve özellikle Türk dünyası arasında ortak bir miras oluşturmaktır. Bu çaba içerisinde en önemli rol ise yazılı ve sözlü ürünlerin karşılıklı aktarılmasına aittir. Aktarılan metinler ile hem dilsel unsurlar ödünçlenmekte hem de bir Türk topluluğundaki değerler diğerine tanıtılmaktadır. Bu durumda metinlerin doğru ve eksiksiz olarak aktarılması gereklidir. Herhangi bir yanlış aktarım, telafisi mümkün olmayacak olumsuzluklara neden olabilir. Bu çalışmanın amacı ileride oluşabilecek bu yanlış anlamaları ortadan kaldırmak, bundan sonra yapılacak olan aktarmalara dönük modeller oluşturmak ve bu konuda dikkat edilmesi gereken hususları ortaya koymaktır.

Çeviri veya aktarma faaliyetleri emek ve birikim ister. Özellikle hem kaynak dilde hem de hedef dilde tam bir yetkinlik gerekir. Bu nedenle aktarma veya çeviri yapacak olan kişinin çeviri eleştirisi ve çeviri sosyolojisi konusunda yeterli bilgi birikimine de sahip olması gerekir. Metin aktarmaları sadece bir dil aktarımı olayı değil, aynı zamanda kaynak dilin ve/veya yazarın ve içinde bulunduğu toplumun değerlerinin büyük oranda başka bir kültüre aktarımıdır. Aktarıcı/çevirmen kendi ana dilini ve kültürünü iyi bildiği kadar, kaynak dili ve kaynak kültürü de ileri seviyede bilmelidir. Aksi halde yapılan aktarmalarda hatalar ortaya çıkar ve hata çok küçük bile olsa tüm metin bundan olumsuz etkilenebilir.

Bizim burada yapmaya çalıştığımız şey, yapılan aktarmalardaki yanlışlık avına çıkmak değildir elbette. Türk lehçelerinden yapılmış olan aktarmaları çok önemseydiğimiz ve bu konuda çaba sarf eden aktarıcıların haklarını teslim ettiğimizi burada belirtmek isteriz. İş varsa hata da vardır. Hata yapmak istemeyen iş yapmaz. Yüzlerce sayfadan oluşan bir metinde birkaç tane hata varsa, bu elbette tüm bir metni olumsuz hale getirmez. Bizim üzerinde durduğumuz aktarmalar da böyledir. Çok değerli ve emek ürünü olduğuna inandığımız aktarmalardaki bazı önemli hataları ortaya koyarak eleştirmekten, metnin daha doğru bir şekilde anlaşılmasından başka bir niyetimiz yoktur.

Eleştirinin amacı olumsuz olanı aramak değildir. Olumsuz yargı da değildir. Eleştiri bir gözlem, bir yorum olarak, başka bir gözün yapılan işle ilgili düşüncesini belirtmesi olarak anlaşılabilir. Eleştirinin yapılışındaki amacın, düzeltme, daha iyi hale getirme olması önemlidir. Eleştiri, özelde bilimsel bir eleştiri, hiçbir zaman yıkıcı olmamalıdır. Eleştirinin amacını düzeltme olarak gördüğümüzde, eleştirinin işlevi de buna bağlı olarak, daha iyiyi aramaya yardımcı olmak olmalıdır. (Tosun, 2013, s. 31)

Dürliğüv destanı üzerinde yapılmış olan aktarma ile ilgili değerlendirmelere geçmeden önce, çeviri/aktarma ile ilgili yapılan tanımlara bakmakta fayda vardır. Çeviri, Özcan Başkan'ın ifadesiyle; "Bir dildeki belli bir parçada, yani *dilce'*de bulunan anlamın, başka bir dildeki belli bir *dilce'*de yeniden kurulmasını sağlayacak biçimde girilen dilsel bir aktarma işlemidir. Her çeviride iki dil söz konusudur: Kendisinden aktarma yapılan *kaynak-dil* ve kendisine aktarma yapılan *erek-dil (hedef dil)*'dir." (Başkan, 1978, s. 27).

Ferhat Karabulut'a göre; "Çeviri veya aktarma en güzel tanımıyla bir dilsel malzemenin kaynak kültürden, erek kültüre (hedef kültüre) dil odaklı taşınmasıdır. Başka bir şekilde söylersek, çeviri, bir dilde üretilmiş bir yazılı veya sözlü ürünün, başka bir dile dönüştürülmesi olayıdır." (Karabulut, 2017, s. 501).

Mehman Musaoğlu ise, Türk yazı dillerine ait çeşitli yazılı metinlerin yazı dilleri arası ve dönemler arası aktarımının daha çok çeviri olmayıp sadece bir aktarma olduğunu söylemiştir (Musaoğlu, 2003, s. 1).

Çeviriyi toplumsal boyutu ile ilk defa ortaya koyan kişi E. A. Nida olmuştur denebilir. "Nida çevirinin (bu çalışmada aktarma ç.n.) salt dilsel değil, kültürel ve toplumsal bir süreç olduğunu ve çevirinin yapılmasında ve eleştirisinde çevirinin yapıldığı kültür ve toplumun dikkate alınması gerektiğini kuramsal olarak vurgulamıştır." (Arı, 2014, s. 13).

Bu durumda çeviri veya aktarma hedef (erek) kültürün değerlerine uygun olarak planlanan veya gerçekleştirilen bir süreç olarak görülmüş olur. Yani burada esas hedef kültürün üyeleridir ve bu üyelere oluşacak algı ve yargılardır. "Even-Zohar'ın geliştirdiği *Çoğuldizge Kuramı* çeviriyi bir kültür sistemi içinde, o toplumu dönüştürebilmek için yerleşmeye çalışan bir toplumsal fenomen olarak gözlemler." (Arı, 2014, s. 13). Arı'ya göre çeviri ya amaçladığı noktaya ulaşarak hedef toplumun kültür sisteminde bir etkiye veya önemli bir değişime neden olacaktır ya da bu hedefine ulaşmadan etkisiz kalacak ve unutulacaktır. Esasında çeviri veya aktarma yapan kişinin bu ikinci gerçekle karşılaşması hedef ve verdiği emek açısından bakılınca istenmeyen bir durumdur. Çeviri yapan kişinin elbette birinci hedefi okunmak, anlaşılma ve etkili olmaktır. Yaptığı çeviri/aktarma işe yaramazsa veya yanlış bir etkiye sahip olursa çevirmen bir daha bu işe kalkışmayabilir.

Bedrettin Cömert de aktarma/çeviri işleminin bir bakıma dil bilme işi olmak yanında kaynak metne ait ortamlarda yaşama, kültürü yakından tanıma ön koşullarına da gereksinim duyulduğunu ileri sürer. Ona göre de nitelikli çevirinin ön koşulu, sadece dili iyi bilmek değildir, bunun yanı sıra çeviricinin o dilin kültürünü de iyi bilmesi gerekir (Cömert, 1978, s. 19). Çeviri sosyolojisi konusunda en önemli isimlerden biri olan Bourdieu, "alan" kuramı adını verdiği bir çeviri kuramı geliştirmiştir. Çevirinin bir bütün olarak değerlendirildiği alan kuramı:

Çevirinin bir toplumsal alan olarak kendi işleyişi, ilişkileri, toplumdaki yeri, konumu, önemi, toplumsal ilişkileri, iletişimsel işlevi, çevirmenin ve çevirinin gücü, çevirmenin ve çevirinin toplumsal statüsü, güç ilişkilerindeki yeri ve pazar payına kadar birçok değişkeni açıklamakla şimdiye kadar görülmemiş bir toplumsal pratiği gündeme getirmiştir. (Arı, 2014, s. 15)

Aktarmada/çeviride dilsel olarak bakıldığında sözcüklerin veya sözcük gruplarının doğru aktarılmasının yanında paragrafı oluşturan aktarılmış cümlelerin de iletmek istenilen mesajı bütünlük içerisinde verebilmesi önemlidir. Özcan Başkan, bu konuyla ilgili şöyle demiştir; Tümtümüne-çeviri: tümcenin anlamını, elden geldiğince dolgun ve eksiksiz biçimde aktarma sonunda ortaya çıkan türdür ve gerçek çeviri de budur (Başkan, 1978, s. 27).

Berke Vardar ise çeviride çeviri yapanın sezgi gücünün önemini şöyle belirtmiştir;

çünkü çağdaş anlayışa göre çeviri son çözümlemede, bilime dayalı bir sanattır. Ayrılıklara karşın ve ayrılıklar içinde diller arası eş değerlik sağlamak, kaynak dildeki bildiriye anlam ve işlev açısından olduğu gibi deyiş bakımından da en yakın ve en doğal biçimler aracılığıyla erek dile aktarmak ancak bu gerçeğin bilincine varılmasıyla olanaklı duruma gelir. (Vardar, 1978, s. 71)

Lehçeler arası aktarma da kaynak dilin taşıdığı kültürü, dil şekilleri bağlamında birebir aktarma yolu ile hedef dile kazandıran ve yeni bir ürün, yeni bir eser ortaya koyan bir çalışmadır. Bu yüzden mütercimden, tercüme edilecek eserin başka bir lehçeye çevrilmesi dışında, hedef dilde yeni bir edebî eseri ortaya koyması beklenilmektedir.

Bazen aktarmadaki yanlışlıklar denetim uygulamaları mekanizmasının yetersizliğinden de kaynaklanabilir. Hedef dile kazandırılacak metnin çeviri işlemlerinin tümü gerçekleştiikten sonra, alıcının/okuyucunun eline geçmeden önce yargıcı kişi/denetimcinin süzgecinden de geçerek değerlendirilmelidir. Bu denetleme mekanizması bile doğru çalışıldığında bu eksiklik ve yanlışlıklar önlenbilir. Burada nitelikli aktarmanın ortaya konulmasındaki aktarıcının rolü ile ilgili Mehmet Kara'nın şu sözleri önem arz etmektedir; "Aktarıcı, aktarma yapacağı iki lehçenin gramer yapılarını bütün yönleriyle bilmek durumundadır. Ses, şekil, köken, anlam ve cümle bilgisini karşılıklı olarak yeterli seviyede bilmeyen aktarıcılar; sıkıntı yaşayabilirler." (Kara, 2009, s. 1061).

Ferhat Karabulut, özellikle Türk dünyasından yapılan aktarmalarda bazı eksikliklerin ve yanlışlıkların ortaya çıkmasını, çeviri eleştirisi ve çeviri sosyolojisi konusundaki yetersizliğe bağlar;

Türk dünyası edebî ürünlerinin aktarılması ile ilgili çeviri eleştirisi ve çeviri sosyolojisi merkezli çalışmalar hala yetersizdir ve yeni çalışmalar mutlaka yapılmalıdır. Sosyoloji, eğitimbilimi, psikoloji, politikbilim veya felsefe kökenli olup Türk dünyası aktarma faaliyetleri üzerine çalışma yapan araştırmacıların neredeyse yokluğu büyük bir eksiklik olarak ortadadır. Eleştirisi yapılmayan veya sosyolojisi oluşmamış çeviri/aktarma faaliyetleri dağınık, yetersiz, sistemsiz, neticesiz ve tesirsiz kalacaktır (Karabulut, 2017, s. 499).

Günümüzde Türk lehçelerinden Türkiye Türkçesine (bundan sonra TT.) yapılan aktarmalarda kaynak dildeki metnin transkripsiyonu ile birlikte hedef dilde birebir aktarma öne çıkmaktadır. Aynı zamanda bu birebir aktarmalarda görülen yanlışlıklar da lehçeler arası aktarma sorunlarını gündemde tutmaktadır. Oysa bu sorunların çözüm yollarını dile getiren pek çok çalışma mevcuttur. Karabulut, makalesinde, kuramsal düzeyde özellikle Mehman Musaoğlu'nun ve Mustafa Uğurlu'nun bu konuya özel bir önem verdiğinin altını çizmiştir (Karabulut, 2017, s. 499). Buna rağmen üzülen söylemeliyiz ki, TT.'ye Kazak edebiyatından yapılan kimi aktarmalarda görülen yanlışlıklar uzmanlık alanımızla ilgili olması nedeniyle tarafımızca gözlemlenmiştir.

Çalışmamızda, Türk Dil Kurumu tarafından 2013 yılında yayımlanan ve Hatice Emel Şirin tarafından Kazak Türkçesinden (bundan sonra KzT.) TT.'ye aktarılan *Kazak Destanları IX: Dürliğüve, Karaşş Kız, Makpal-Segiz Destanı* adlı eserde yer alan destanlardan sadece *Dürliğüve* (Zor Zaman) destanının aktarımında tespit ettiğimiz yanlışlıklar yedi başlık altında ele alınmıştır.* KzT.'de *Dürliğüve* sözcüğünün "korkudan, felaketten, kargaşadan vb. telaşa düşme, ürperme, paniğe kapılma" (Koç, 2019, s. 135) gibi anlamları vardır. *Dürliğüve* destanı da Rus Çar'ı II. Nikola'nın 1916 yılında Türkistan'dan asker alma fermanına karşı halkın isyanını dile getiren tarihî bir destandır. Zamanında halkın başından geçen bu zor günler halk ozanlarımız Kenen Äzirbayev'in *Kırgızbay, Äli Batır*, E. Kandekov'un *Äli Batır*, K. Savranbayev'in *Uzak Batır, Alban Ayaklanması* v.b. destanlarına konu olmuştur (Orda, 2016, s. 21). Birçok Kazak şair ve yazar, bu sıkıntılı süreci, Sovyetler Birliği döneminde de Kazakistan'ın bağımsızlığından sonraki yıllarda da yazmaya devam etmiştir. Ayrıca bu konu bilim çevrelerinin de dikkatlerini çekmiş ve bugüne kadar pek çok uluslararası düzeyde bilimsel etkinlikler düzenlenmiş ve yayınlar yapılmıştır (Avesbayeva, 2016).

Destanlar, aynı kökten gelen boyların, halkların, toplumların kültürel entegrasyonunda önemli bir yere sahip ortak değerlerdendir. Fikret Türkmen'in ifadesiyle;

* Çalışma boyunca yukarıda sözü edilen eserden yapılan alıntılar "(Dürliğüve, s. sayfa numarası)" şeklinde belirtilecektir.

Destanlar, sadece birer öykü ve övünme anlatıları değil, bir toplumun sanat ve edebiyat hazinelerinin sergilendiği müzelerdir. Destani eserler, yalnızca tarihte yaşamış veya yaşadığına inanılan kahramanların yaptıkları işler, gösterdikleri başarılar, fethettikleri ülkeler ve kazandıkları zaferlerden bahsetmezler... Türk boylarının yaşadığı acılar, sıkıntılar ve sevinçler de geniş ölçüde yer almıştır (Türkmen, 2013, s. 7).

Bu doğrultuda Türkiye’de resmi ve tüzel kurumlarca Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası Türk dünyası destanlarını Türkiye Türkçesine aktarma ve yayımlama çalışmaları Uluslararası seviyede projelendirilmiş ve bu proje kapsamında Türk dünyasında ortak destanlarımızla birlikte farklı dönemlere ait destanlarımız da aktarılmaya başlanmıştır. *Dürliğüve* destanı da bunlardan biridir.

Dürliğüve destanında, Rus Çarı’nın 1. Dünya savaşı sırasında Ulu Jüzi Kazaklarından gençleri cephe arkası ağır işlerde çalıştırmak için asker temininde yaşanan usulsüzlükler, halkın Rus birliklerine karşı kahramanca mücadeleleri, yenilgiye uğrayıp perişan duruma düşmeleri ve canlarını kurtarmak uğruna Çin’e kaçıklarında yaşadıkları sıkıntılar bütün gerçekleriyle anlatmıştır. İnsanların yoğun şekilde yaşadığı ve doğası güzel Jetisu’dan (Yedisu) o dönemde 300 bin kadar insan yurdunu bırakıp göç etmek zorunda kalmıştır. Onlardan 250 bine yakını Kazak Türkleri, 50 binden fazlası Kırgız Türkleriymiş (Dütbayeva, 2020).

Destanda adı geçen kahramanlar halk tarafından çok iyi bilinen şahıslardır. Tarihçilere göre, 1916 halk ayaklanması Kazakistan’ın tüm bölgesine yayılmıştır. Ayaklanmayı Jetisu vilayetinde J. Mämbetov, U. Savrıqov, S. Qanayev, Q. Şormanov, Q. Qudaybergenov, T. Bokin, B. Aşekeev; Torğay vilayetinde Ä. Janbosınov, A. İmanov, Ä. Jangeldin; Aqmola vilayetinde Ä. Maykötov; Bökey bozkırında S. Meñdeşev; Aqtöbe vilayetinde B. Almanov; Sırdarya vilayetinde T. Rısqulov; Oral Vilayetinde Ä. Äytiyev gibi isimler yönetmiştir (Orda, 2016, s. 21). Bu ayaklanmalar içerisinde Torğay ve Jetisu bölgelerinde yer alanlar hakkında bugüne kadar pek çok eser yazılmıştır. Jetisu Vilayetinde yer alan en büyük milli kurtuluş hareketlerinden akla ilk gelen *Karqara* millî kurtuluş hareketidir.

Kazakların ünlü yazarı M. Avezov’un 1928 yılında yayımladığı *Qıylı Zaman* (Zor Zaman) adlı tarihi uzun hikâyesine destanda geçen 1916 ayaklanması konu olmuştur. (Alpartegi, 2016) Bu uzun hikâye, yayımlanır yayımlanmaz yasaklanmış ve ancak 44 yıl sonra Kırgız Türklerinin ünlü yazarı Cengiz Aytmatov’un önsözüyle 1972 yılında *Noviy Mir* (Yeni Dünya) dergisinde tekrar yayımlanabilmiştir. Eser, ilk defa Almatı’da 1997’de Kazak şairi, dramaturg Nurlan Orazalin tarafından dramatize edilerek Muhtar Avezov adını taşıyan tiyatrodan sahnelenmiştir (Orazalin, 2016).

Yukarıda görüldüğü üzere bu trajik olay, tarihi büyük öneme sahiptir. Söz konusu olayın Kazak edebiyatındaki yansıması olan *Dürliğüve* destanının TT.’e aktarılmasında görülen yanlışlıklar hedef dilde destanın yanlış anlaşılmasına, olayları birbirine bağlamada kaynak metin ile hedef metin arasında kopukluk yaşanmasına neden olmuştur.

Çalışmamızda, Türkçeye aktarılan eserden aldığımız örneklerin önüne HD: (= Hedef Dil), ana kaynak olan Kazakça transkripsiyon metninin önüne KD: (= Kaynak Dil) işaretleri ve olması gereken doğru aktarımının önüne “Doğrusu” sözcüğü yazılmıştır. Yanlış bulduğumuz öğeler italik olarak verilmiştir. Metnin sonunda, *Dürliğüve* sözcüğü ile eser adı verilmiştir.

Sözcük, Sözcük Grubu Bağlamında Yapılan Yanlışlıklar

Türk Dünyasının kültürel değerlerini tanımanın yolu, manevi kültürü oluşturan edebî metinleri kaynak dilden hedef dile doğru ve anlaşılır bir dille aktarmaktan geçer. Aktarmalarda alıntı sözcüklerin anlamları doğru aktarılmadıkça, kaynak dildeki malzemenin hedef dilde anlaşılması güçlük oluşturabilir. KzT. ve TT. Türk dilinin birer lehçesi olsa da bu lehçelerin söz varlığı

aynı niteliklere ve özelliklere sahip değildir. Burada “her ne kadar kültürel açıdan birbirine çok yakın olan bu lehçelerin sözcükleri benzer görülse de derinlemesine incelendiğinde kültürel farklılıklardan kaynaklanan bir takım anlamsal değişiklikler göze çarpmaktadır.” (Kulamshaeva, 2016, s. 89).

Çarlık Rusya’sının Kazak bozkırına gelmesiyle, Kazak Türklerinin hayatına birçok terim Rusçadan girmiş ve sözlü edebiyata yansımıştır. Örneğin, Çarlık Rusya’sı zamanındaki idari taksimat ve belli bir bölgeyi yöneten kişi anlamındaki *volost* sözcüğü Kazaklar arasında *bolıs* şeklinde (Koç, 2019, s. 92); sancak ve sancak beyi anlamındaki “*uyez, uyezd*” sözcüğü *oyaz* şeklinde (Koç, 2019, s. 450); polis amiri veya komiser anlamındaki “*pristav*” sözcüğü ise *pristop* şeklinde vb. (Vëliy, 2011, 12. cilt, s. 395) söylenmiştir. O dönemlerde, Rusça sözcükler, kulaktan kulağa geçtiğinden, genelde halkın söyleyiş tarzına göre telaffuz edilmiştir.

İncelediğimiz metinlerde, KzT.’de farklı anlamlara sahip “*bolıs*”, “*oyaz*” ve “*pristav*” gibi sözcüklerin karşılığı *yönetici, idareci, başkan* olarak verilmiştir. Aşağıdaki aktarmada, kaynak dildeki “*bolıs*”, “*oyaz*” ve “*pristav*” gibi ayrı ayrı görevi olan kişiler tek bir *yönetici* kelimesiyle ifade edilmiştir.

HD: O gece Çar’ın tarafını tutan Rakımbay, Soltankululu, Şonjıbay gibi *yöneticiler* emirname için gerekli olanları ayrıntılı olarak yazıp elçi ile gönderdi (Dürliğüv, s. 23).

KD: Sol tüni patşanı jaқтаған Raқımbay Soltankululu, Şonjıbay siyaqtı *bolıstar oyaz* ben *pristopka* istin jaғdayın tolıq jazıp, elşi jansız jiberdi (Dürliğüv, s. 22).

Doğrusu: O gece Çar’ın sözcülüğünü yapan Rakımbay Soltankululu ve Şonjıbay gibi *eyalet valisi, sancak beyi* ve *polis amirine* işin durumunu ayrıntılı olarak yazıp, muhbir gönderdi.

Aşağıdaki diğer bir örnekte de *pristav* sözcüğü *yönetici, başkan* olarak aktarılmıştır. Oysa “*pristav*, Çarlık Rusya’sının Türkistan coğrafyasında sürdürdüğü baskı politikasını uygulayan ve ilçe merkezlerinde yaşayan polis amiridir. Bu yüzden *pristav* bir yönetici, başkan olmaktan ziyade, halka zulüm ve işkence uygulayan, polisleri yöneten bir memurdur.” (Bayniyazov, 2020, s. 15).

HD: Pazar günleri *Jarkent’in başkanı* Karkara Jarmentesi’ndeydi (Dürliğüv, s. 13).

KD: Bazar kezinde *Jarkent oyazının pristopı* Qarqara jarmentesinde turuvşı edi (Dürliğüv, s. 12).

Doğrusu: Pazar kurulduğunda *Jarkent sancağının polis amiri* Karkara panayırında olup biteni gözetlemekle görevliydi.

Aşağıdaki aktarmada, yanlış aktarmanın dışında satırlar arasında anlam çelişkisi de görülmüştür. Aktarmanın birinci satırındaki, *Yönetici emrini sertçe verdi* ifadesi anlam olarak kaynak dildeki *Jarlıqtı pristop-ka qattı berdi* ifadesiyle örtüşmemektedir. Buradaki *pristop* sözcüğüne gelen ek *-ka* yönelme durumunda olup, emir ona yöneltilmiştir. *Pristop* emir verici değil, emri yerine getiricidir.

Kaynak metindeki polis amirine bu iş uğrunda ölmenin ne kadar onurlu olduğunu anlatan *Solardıñ armanıñ joq jolında ölseñ* ifadesi hedef dile şöyle aktarılmıştır: *Onlar istemezler yolunda ölsem de*. Hâlbuki kaynak dilde geçen *armanı joq* ifadesi bir deyimdir. Anlamı “Bundan daha iyi bir hayalin, arzun olamaz, hiç pişman olmazsın” demektir (Vëliy, 2011, 1. cilt, s. 293). Aktarmada bunun bir deyim olduğu ve şahsa göre çekimlendiği (*meniñ armanum joq, seniñ armanıñ joq* örneklerinde olduğu gibi) dikkate alınmamıştır.

HD: *Yönetici* emrini sertçe verdi,

Onlar istemezler yolunda ölsem de (Dürliğüv, s. 25).

KD: Jarlıqtı *pristopka* qattı berdi,

Solardın armanın joq jolında ölsen (Dürliğüv, s. 24).

Doğrusu: Emri, *polis amirine* sertçe verdi,

Onlarla savaşarak ölürsen pişman olmazsın.

Aşağıdaki cümlede, daha önce *yönetici* olarak aktarılan *pristav* sözcüğü, *idareci* olarak aktarılmıştır. Burada da *pristav* sözcüğünün kökü “*pristopka*” gibi algılanarak yönelme durumu ekinin işlevi görmezlikten gelinmiştir.

HD: *İdareciydi* o zaman,

Yardımcısı Kasımbay idi (Dürliğüv, s. 23).

KD: *Pristopka* sol kezde,

Şabarman edi Qasımbay (Dürliğüv, s. 22).

Doğrusu: *Polis amirinin* o sırada,

Ulağı idi Kasımbay.

Aşağıdaki hedef metinde, *oyaz* ile *pristav* sözcükleri tek kişi gibi aktarılmış ve askerlere doğrudan emir veren sancak beyi olarak anlaşılmıştır. Oysa kaynak metinde, sancak beyi direkt askerlere değil, polis amirine emir vermiştir.

HD: *Oyaz'ın emri*: Askere gidecekler, bugünden itibaren gitsinler (Dürliğüv, s. 29).

KD: *Oyaz pristopka*: Soldatqa baratındar бүгіннен қалмай жүрсін (Dürliğüv, s. 28).

Doğrusu: *Sancak beyi, polis amirine*: Askere gidecekler bugünden tezi yok hareket etsin.

İncelediğimiz metinde, *oyaz* sözcüğü KzT.'de bazen bir vilayet, bazen de o vilayetin yöneticisi anlamında kullanıldığı dikkate alınmamıştır. Aşağıdaki hedef cümlede, tüccarlar, malları çeşitli vilayetlerden değil, sadece büyük şehirlerden getirirler gibi anlaşılmıştır.

HD: Tüccarlar Taşkent, *Andican, Şımkent, Kapal, Taldıkorğan, Birjibal'dan* hayvan alıp gidiyorlardı (Dürliğüv, s. 13).

KD: Tovar alıp kelüvşi köpester *Taşkent, Andican, Şımkent, Kapal, Taldıkorğan, Birjibal oyazdarınan* mal alıp ketetin (Dürliğüv, s. 12).

Doğrusu: Mal alıp getiren tüccarlar *Taşkent, Andican, Şımkent, Kapal, Taldıkorğan, Birjibal vilayetlerinden* hayvan alıp götürüyorlardı.

Aşağıdaki hedef metinde de “*oyaz*” sözcüğü özel isim olarak da aktarılmıştır. Yukarıda da değindiğimiz gibi KzT.'de “*oyaz*” sözcüğü hem sancak hem de sancak beyi anlamında da kullanılan bir genel isimdir.

HD: Hiç saklamadan *Oyaz'a* söyledi (Dürliğüv, s. 23).

KD: *Oyazğa* ayttı jasırmay (Dürliğüv, s. 22).

Doğrusu: *Sancak Beyi'ne* açıkça söyledi.

HD: *Askeriyle Oyaz* kaçtıktan sonra (Dürliğüv, s. 37).

KD: Qaşqan son *soldatımen oyaz* zamğap (Dürliğüv, s. 36).

Doğrusu: *Sancak beyi ile askerleri* aniden kaçtıktan sonra.

KzT.'de “*jansız*” sözcüğü, *muhibir, ajan, ispiyoncu* demektir (Koç, 2019, s. 169). İncelediğimiz kaynak metinde, bu sözcük “*elşi cansız*”, “*cansız*” şeklinde geçmiştir. Aşağıdaki hedef metinde ise, *muhibir* yerine, *elçi* olarak aktarılmıştır.

HD: O gece Çar'ın tarafını tutan Rakımbay, Soltankululu, Şonjıbay gibi yöneticiler emirname için gerekli olanları ayrıntılı olarak yazıp *elçi ile gönderdi*. Elçi, Kasımbay adlı bir askerdi (Dürliğüv, s. 23).

KD: Sol tüni patşanı jaқтаған Raqımbay Soltanqululu, Şonjıbay siyaqtı bolıstar oyaz ben pristopka istin jağdayın tolıq jazıp, *elşi jansız jiberdi*. Jansızdın atı Qasımbay degen jasavıl edi (Dürliğüv, s. 22).

Doğrusu: O gece Çar taraftarı Raqımbay Soltanqululu ve Şonjıbay gibi eyalet yöneticileri, sancak beyi ve polis amirine olup bitenleri tam olarak yazıp *muhbir gönderdi*. Muhbir, Qasımbay adında bir askerdi.

Muhbirin yaptığı gizli işleri anlatan aşağıdaki dörtlükte, *katılmamak, ayrı gitmek, ayrılmak* anlamındaki “qosılmav” sözcüğü, hedef dile *unutulmak* şeklinde aktarılarak vurgulanan sözcüğümüz asıl anlatılmak istenilen anlamdan uzaklaşmıştır.

HD: Gündüzleri derdini paylaşıyor,

Geceleri ise *unutuluyordu*.

Halkın gizli sırrını,

Hiç saklamadan Oyaz'a söyledi (Dürliğüv, s. 23).

KD: Kündiz tilek birge bop,

Keşke keter *qosılmay*,

Halıqtın sırım astırtın,

Oyazğa ayttı jasırmay (Dürliğüv, s. 22).

Doğrusu:

Gündüzleri halkla beraber olup,

Akşamları onlardan *ayrılırdı*,

Halkın gizli sırrını,

Sancak beyine açıkça söylerdi.

Aktarmada, kaynak dildeki kimi sözcüklerin bilinenden başka anlamları ve kullanım şekilleri olduğu dikkate alınmadığında, aktarmacı yanılgıya düşebilir. Kaynak metinde geçen “qoy-” fiili örneğinde bunu net görebiliriz. Çünkü KzT.'de “qoy-” *koymak* fiilinin *koymak, bırakmak* gibi anlamlarının dışında *defnetmek, gömmek* anlamları da vardır (Koç, 2019, s. 338). Kaynak metinde “koymak” sözcüğü *beslemek* değil, *gömmek* bağlamında kullanılmıştır.

HD: Kısmet olan yerde toprak,

Hazırdı *halkı beslemeye* (Dürliğüv, s. 39).

KD: Buyırğan jerde topıraq,

Uyğardı *halıq qoyuğa* (Dürliğüv, s. 38).

Doğrusu:

Onlara nasip olan toprağa,

Halk, onları orada *gömmeyi uygun gördü*.

Metin-ötesi kültür bağlamı ile ilgili bilgilerin önemi üzerine Akşit Göktürk şöyle demiştir; “metnin içinde yaratıldığı kültür bağlamı anlaşılmadan, dile getirmeyi amaçladığı yaratı dünya da anlaşılabilir.” (Göktürk, 1978, s. 63). Söz gelişi, herhangi bir eseri aktarırken, kaynak metinde geçen olayların detayları, hatta olayların sosyal boyutu iyi araştırılmadan hedef metnin doğru anlaşılması

güçtür. Aşağıdaki kaynak metinde, yenilgiye uğrayan halk, Çin'e doğru kaçtığında geride bıraktığı ve geçimini sağladığı mallarıyla ilgili duygularını tasvir etmiştir. Hedef dilde ifade edildiği gibi, burada "ahurların koyunlarla doldurması" değil, tam tersine halkın koyunlarla dolu ahırları, organlarla bağlı kısırakları ve bütün varını yoğunu geride bırakıp, içleri kan ağlayarak yurdundan gittiklerine vurgu yapılmıştır. Oysa, metindeki *ahurlar dolusu koyun* ifadesi göçebe hayat süren halklar için varlığın, zenginliğin, yaşamın simgesidir.

HD: Güçlü kısırak bağlayan,

Ahırları koyun doldurdu (Dürliğüv, s. 49).

KD: Jeliler biye baylağan,

Qoran tolğan qoy qaldı (Dürliğüv, s. 48).

Doğrusu: Geride organlarla bağlı kısıraklar,

Ve ahırlar dolusu koyun kaldı.

Aşağıdaki kaynak metinden, vatanından ve tüm malından olan halkın derdi artık sadece çoluk çocuğunu geçindirme, hayatta kalabilme uğruna mücadele etmek olduğu anlaşılmıştır. Oysa hedef metinde ifade edildiği gibi, halkın gençleri *evlendirmekle değil*, müşkül duruma düşmelerinden dolayı çaresizlik içinde dilendikleri dile getirilmiştir.

HD: Dilenip, sürünen,

Oğlamı kızı evlendirmeye (Dürliğüv, s. 49).

KD: Qayır surap, tentirep,

Asırav üşin ul-qızdı (Dürliğüv, s. 48).

Doğrusu: Her yerde dilenerek dolaşıp,

Çoluk çocuğunu geçindirmeye çalıştı.

Halk, o zor zamanda, kendini geçindirmek bir yana karın tokluğu için çalışmıştır. Bu durumu dile getiren aşağıdaki kaynak metinde "üy-işimen" sözcüğü *ev içinde değil, ailece, aile fertleriyle birlikte* anlamında kullanılmıştır. KzT.'de "tütün" sözcüğünün de *duman* dışında *aile, aile ocağı, yuva; yaşam* gibi mecazi anlamları da vardır (Vëliy, 2011, 14. cilt, s. 528).

HD: Tüccarlara tütün için kul oldu,

Gizlice ev içinde hayvanını güttü (Dürliğüv, s. 49).

KD: Köpesterge tütüinge malay bolıp,

Jabilıp üy-işimen malın baqtı (Dürliğüv, s. 48).

Doğrusu: Geçinmek için tüccarlara hizmetçi olup,

Ailece onların hayvanlarına baktılar.

Aşağıdaki KzT. metninde yer alan Rusça "kulak" sözcüğünün *yumruk* anlamının dışında sonradan gelişen *zengin köylü* anlamı da vardır (Vëliy, 2011, 10. cilt, s. 370). "Kulak", sosyal bir sınıfa verilen addır. Sovyetler Birliği'nin kuruluş dönemindeki eserlerde sıkça geçen "kulak" sözcüğü altında bahsedilen kişiler, Sovyetler'in sınıf düşmanı olarak gördüğü, zengin sınıf temsilcilerinden olan *zengin köylüler veya köy ağalarıydı*. Bu sözcük, hedef metinde *hain* olarak aktarılmıştır. Hedef metni KzT.'nden bağımsız, TT.'nin kendi içerisinde düşündüğümüzde de bir anlam bütünlüğü oluşturmadığı görülmüştür.

HD: Geçmişte yaptıklarına karşılık,

Hainlerin içinde vurulanlar da var (Dürliğüv, s. 61).

KD: Burınğı özi istegen qılmısına,

İşinde *qulaqtardın* atılğan bar (Dürliğüv, s. 60).

Doğrusu: Geçmişte zengin oldukları için suçlu gösterilip,

Köy ağalarından da kurşuna dizilenler vardı.

İncelediğimiz metinde, kaynak metin ile hedef metin arasındaki anlam uyumsuzluğunun meydana gelmesindeki başlıca nedenlerden biri, kaynak metnin doğduğu sosyal ortam sonucunda meydana gelmiş “kulak” gibi sözcük birliklerinin anlam yönünden doğru aktarılmamasından kaynaklanmıştır.

HD: Fakirlerden önderler hazırlandı,

Zengin ile *hainden* kurtaran (Dürliğüv, s. 61).

KD: Jarlıdan başşı saylap ap,

Bay men *qulaq* bos qalğan (Dürliğüv, s. 60).

Doğrusu: Yoksuldan yönetici tayin edip,

Zengin ile *köy ağalarını* etkisiz hale getirmiştir.

İster Çarlık Rusya’sı ister Sovyetler Birliği döneminde “Sibirya” sözcüğü sürgünün, uzak yerlere sürülmenin imgesi olmuştur. Aşağıdaki “Sibirya” sözcüğünün geçtiği, kahramanın kötü kaderini, talihsizliğini anlatan kaynak metinde de önemle vurgulanması gereken sözcüklerden *sürülerek*, *sürgün edilip* anlamındaki “aydalıp” sözcüğü, *dolaşıp* olarak aktarılmıştır. Böylece metinde sözcüğün vurguladığı Sibirya’ya sürülme anlamı ortadan kalkmıştır. Kaynak metindeki diğer, *yüz yüze görüşmek*, *buluşmak*, *uğramak* anlamındaki “joliq-” fiili de hedef dile *rastlamak* diye aktarılarak asıl anlamından uzaklaşmıştır.

HD: Almatı’dan Kökşenev adlı tüccarın yanında fakir bir işçi olarak on beş yıl Sibirya’yı *dolaşıp geldim*. Gelirken yolda Duvlat’ta Bekbolat’a *rastladım*, evindeydi (Dürliğüv, s. 15).

KD: Qazirgi kelisim Almatıdan Kökşenev bayda malay bolıp jürip on bes jil Sibir *aydalıp* sodan qayıp kele jatıp Duvlatta Bekbolatqa *joliqtım*, üyinde boldı (Dürliğüv, s. 14).

Doğrusu: Bu gelişimde, Almatı’da Kökşenev adlı zengin kölesiyken on beş yıl Sibirya’ya *sürülüp*, oradan dönerken de Duvlat boyundan Bekbolat’aⁱⁱ *uğradım*, evindeydi.

Aşağıda incelediğimiz kaynak cümlede, kökeni Rusçada olan alıntı sözcüklerden *sürük* (*чпок-сüre*) sözcüğü, hedef metinde, *sürülmek* şeklinde aktarılmıştır.

HD: On beş yıldır *sürülmedikleri* yer kalmamış (Dürliğüv, s. 17).

KD: On beş jil *sürükpenen* jer avdarğan (Dürliğüv, s. 16).

Doğrusu: On beş yıl *süreyle* sürgün edilmiş.

Aşağıdaki kaynak metinde geçen yalancı eş değer “qarsılıq” karşı *koyma*, “iste” *yapmak* sözcükleri hedef dile aynen aktarılarak okuyucuyu yanılgıya düşürmüştür.

HD: “*Karşılık istersin*” diyerek sürgün etmiştir (Dürliğüv, s. 17).

KD: “*Qarsılıq isteysin*” dep bay aydatқан (Dürliğüv, s. 16).

Doğrusu: (Zengin olan adam) “*Bana karşı geliyorsun*” diyerek onu sürgün etmiştir.

Deyim Bağlamında Yapılan Yanlışlıklar

Dili bilmek sözcüklerin çevirisini bilmekle bitmiyor. Aktarmada, karşılaştığımız en büyük güçlük nelerdir? sorusuna yirmiye yakın çeviri eserini arkasında bırakmış, sanat ve edebiyat çalışmalarıyla tanınmış Suut Kemal Yetkin şöyle cevap vermiştir: “Çeviri yaparken karşılaştığım en büyük güçlük, çevirdiğim dilde geçen atasözleri ile halk deyimlerinin karşılıklarını araştırmak olmuştur.” (Yetkin, 1978, s. 178). Bu görüş, genelde aktarmalarda yapılan yanlışlıkların başında deyimlerin geldiğine dair bir işarettir. Aktarmacı, kaynak dildeki deyimleri doğru çözmeye eğilmelidir. Çünkü deyim, bir halkın geçmişinden gelen kültürel, toplumsal, dilsel kodlamaları üzerinde taşıyan özgün söz öbekleridir.

Aşağıdaki kaynak cümlede, “kün körüv” deyimi, *geçinmek, yaşamak, hayat sürmek*, “şama” sözcüğü ise zamanla ilgili *değil, güç, kuvvet; imkân* anlamlarında söylenmiştir.

HD: Kendi de *gün görür zamanı gelince* (Dürliğüv, s. 15).

KD: Özi de *künün körer şamasınşa* (Dürliğüv s. 14).

Doğrusu: Herkes *kendince geçinir gider* veya Herkes *kendi yağında kavrulur*.

Aşağıdaki kaynak metinde, halkın düştüğü ağır şartları görüp yeniden gayretlenen gençlerin hareketleri “can atmak, sabır edememek” anlamında kullanılan “janı qumar” *can atan, canı çok isteyen, ihtirashı* deyimi ile (Vëliy, 2011, 5. cilt, s. 719) ifade edilmiştir. Hedef dile bu deyim *hemen hayır* şeklinde aktarılmıştır.

HD: Halkın hâlini görüp duramadılar,

Yiğitler “savaş” derse *hemen hayır* (Dürliğüv, s. 57).

KD: Halıqtın halın körip tura almadı,

Erlerdin “soğıs” dese *janı qumar* (Dürliğüv, s. 56).

Doğrusu: Halkın durumunu görüp dayanamadılar,

“Savaş” dendiğinde yiğitler *can atar*.

Aşağıdaki kaynak metinde, *çoğunluğa, kalabalığa karşı gelmek* anlamında kullanılan “köpke topıraq şaşuv” deyimi (Vëliy, 2011, 8. cilt, s. 320) hedef dile *kalabalığa toprak dağıttılar* olarak aktarılmıştır.

HD: Askerlerin silahı artıkça arttı,

Dağıttılar da yetişmedi *kalabalığa toprak* (Dürliğüv, s. 35).

KD: Quralı soldattardın basım kep tur,

Şaşqanmen jetkizer me *köpke topıraq* (Dürliğüv, s. 34).

Doğrusu: Askerlerin silahı üstün olsa da,

(Mermileri yağmur gibi yağdırsa da) *kalabalıkla baş edemezler*.

Aşağıdaki kaynak dilde geçen “qızılmay boluv” deyiminin KzT. sözlüğünde iki anlamı vardır. “1. Boş yere yorulmak, zahmet çekmek, takatsiz kalmak; 2. Yağlanmak, aşırı derecede semirmek (Vëliy, 2011, 10. cilt, s. 370). Hedef dile bu deyim, *kızıl yağ* olarak birebir aktarılmıştır. Bunun yanı sıra “semiz, besili, etli butlu, bakımlı” anlamındaki “jaldı” sözcüğü de tamamen farklı anlamdaki *bütün* sözcüğüyle karşılanmıştır.

HD: Karkara’ya yeniden asker doldu,

Ezildi, kızıl yağ gibi bütün atlar (Dürliğüv, s. 37).

KD: Qarqarağa qaytadan toldı soldat,

Ezildi kızıl may bop barlıq jaldı at (Dürliğüv, s. 36).

Doğrusu: Karkara'ya yeniden doldu asker,

Boş yere yorulup ezildi bütün besili atlar.

Bilindiği gibi, KzT.'de *at* sözcüğü *sesteş* bir sözcüktür. Destanda geçen *at* sözcüğünün *sesteş* sözcük olduğunun bilinmeyişinden kaynaklanan bir yanlışlık ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki kaynak dildeki *at qoyuv* deyimi, kişilerin adıyla ilgili değil, üzerine binilen atla ilgili söylenmiştir. Bu deyim KzT.'de iki anlamı vardır. 1. Bir yöne doğru dörtlünelere gitmek. 2. Nara atarak saldırmak, hücum etmek (Vəliy, 2011, 2. cilt, s. 72).

HD: Şimdi durup *şehre ad verelim* (Dürliğüv, s. 31).

KD: Endi ertelep *qalağa at qoyalıq* (Dürliğüv, s. 30).

Doğrusu: Artık sabah erkenden *şehre doğru at sürelim*.

İncelediğimiz metinde, *Rayımbek Batır*ⁱⁱⁱ adı sık sık geçmektedir. Aşağıdaki kaynak metinde, ayaklanmaya katılan yiğitlerin "Rayımbek, Rayımbek" diye nara atarak, bahadır ecdatlarının adını haykırarak şehre doğru saldırıya geçtiklerinden bahsedilmiştir.

HD: *Şehre Rayımbek adı verildi* (Dürliğüv, s. 35).

KD: *Qalağa at qoyadı "Rayımbek" dep* (Dürliğüv, s. 34).

Doğrusu: *Şehre "Rayımbek, Rayımbek" diye nara atarak saldırıp*.

Aşağıdaki kaynak dilde *Allah yarattığının rızkını da verir* anlamında kullanılan "tiri etkendi qurı etpev" deyimi (Vəliy, 14. cilt, s. 631) geçmiştir. Bu deyim hedef dile tamamen farklı anlamda aktarılmıştır.

HD: *Yaratan, kurutmaz* diyen Allah (Dürliğüv, s. 17).

KD: *Tiri etken – qurı etpes* degen alla (Dürliğüv, s. 16).

Doğrusu: Allah, *yarattığı kulu rızksız bırakmaz*.

Aşağıdaki kaynak metinde geçen, *nazını, kahrını çekmek* anlamındaki "erkeligin köterüv" deyimi (Vəliy, 2011, 8. cilt, s. 380), hedef dile *özgürlüğü yükseltin* olarak aktarılmıştır.

HD: *Yükseltin özgürlüğü* güzel milletim (Dürliğüv, s. 17).

KD: *Kötergen erkelikti* qayran elim (Dürliğüv, s. 16).

Doğrusu: *Nazımı, kahrımı çeken* halkım.

Aşağıdaki kaynak dilde geçen *gururlanmak, kibirlenmek, kendisini üstün görmek* anlamındaki "demine nan pisüv" deyimi (Vəliy, 2011, 4. cilt, s. 615), hedef dile *ekmek yedik zamanında* şeklinde yanlış aktarılmıştır.

HD: *Her zaman bey olan,*

Ekmek yedik zamanında

Jamenke, Uzaq, Dikanbay

İşimi yoluna koyun (Dürliğüv, s. 19).

KD: *Aşeyinde bek bolğan,*

Nan pisirgen demine

Jamenke, Uzaq, Diqanbay

İsimdi keltir jönine (Dürliğüv, s. 18).

Doğrusu:

Kendilerini bey bilen ve,

Başkalarından üstün gören

Jamenke, Uzaq, Dikanbay,^{iv}

Halka yardımcı olun.

Aşağıdaki kaynak dildeki diğer bir deyim, *atın binilmeye hazır hale geldiğini* bildiren “*bavırınan jarav*” (Vəliy, 2011, 3. cilt, s. 135) deyimidir. Hedef dile buradaki “*jara-*” eylemi *yaralamak* şeklinde çevrilmiştir.

HD: Bağlı atı görür, *bağrından yaralanmış* (Dürliğüv, s. 43).

KD: Baylavlı attı köredi, *bavırınan jarağan* (Dürliğüv, s. 42).

Doğrusu: Bağlı atı gördü, *binilmeye hazır*.

Aşağıdaki KzT. ait cümlede, iki deyim mevcuttur. Birincisi, *çaresini, yolunu bulmak* anlamındaki “*aqıl tabuv*” deyimidir (Vəliy, 2011, 1. cilt, s. 293). İkincisi, “*esten tanuv*” deyimidir. Bu deyim de KzT. sözlüğünde üç anlamı vardır. 1. Şuurunu, bilincini kaybetmek. 2. Sevinç, korku, üzüntüden vb. ne yapacağını bilememek, şaşkına dönmek. 3. Sendelemek, şaşırarak, aptallaşmak (Vəliy, 2011, 5. cilt, s. 389). Cümlede, kötü haberi duyan kalabalığın ne yapacaklarını bilemeyip şaşırıp kaldıklarından bahsedilmiştir.

HD: *Ancak pek çoğu aklını kaybetti* (Dürliğüv, s. 45).

KD: *Aqıl tappay köpşilik esten tandı* (Dürliğüv, s. 44).

Doğrusu: *Çaresiz kalabalık şaşırıp kaldı*.

Aşağıdaki kaynak dilde iki deyim geçmiştir. Birincisi, *kendi payına düşenden bir şey alamamak, paysız kalmak* anlamındaki “*qur qaluv*” (Vəliy, 2011, 10. cilt, s. 370) deyimidir. İkincisi de *başkalarına yaptığı kötülüğün kendi başına gelmesi* anlamındaki “*basına keluv*” deyimidir (Vəliy, 2011, 3. cilt, s. 25). Aynı deyimler, hedef dile, *nasibini almak yerine bir şeyi kalmadı; başa gelen yerine zengine gelen* şeklinde farklı çevrilmiştir.

HD: Hiç kimsenin *bir şeyi kalmadı*,

Zengine gelen yarardan (Dürliğüv, s. 45).

KD: *Eşkim qurı qalğan joq*,

Basqa kelgen zalaldan (Dürliğüv, s. 44).

Doğrusu: Herkes *nasibini aldı*,

Başta gelen felaketten (zarardan).

Bazı Söylemlerin veya Sözcük Öğelerinin Eksik Aktarıldığı Cümleler

Aktarmacının görevi, kaynak metindeki anlatılmak istenilen düşüncüyü hedef dile eksiksiz yansıtmaktır. Bu da metindeki sözcük veya sözcük gruplarını atlamadan aktarıldığında sağlanır. Aksi halde metnin aslı ile aktarma arasında farklılığın ve bilgi kaybının ortaya çıkmasına neden olabilir. Bilgi yitimini azaltmak aktarmacının başlıca amacıdır. Destan aktarmasında karşılaşılan önemli sorunlardan biri de kaynak dildeki kimi söylemlerin, kimi öğelerin eksik aktarılmasıdır bilgi yitimine uğramasıdır. Bunu Berke Vardar şöyle tanımlamaktadır; “Bir gönderge (gösterilen nesne, varlık, vb.) ya da dış gerçeği aktaran ve bir düzgü (kod) içinde belli bir biçime bürünerek yer alan her şeyi kapsayan “bilgi”nin yitimine uğraması demek, kaynak dildeki düzgü uyarınca oluşturulan bildiriye kimi öğelerin tümüyle ya da bir bölümüyle erek (hedef) dilde oluşturulan bildiriye yerleştirilememesi demektir.” (Vardar, 1978, s. 67).

Aşağıdaki kaynak metinde, gençleri askere, cephe arkası ağır işlere alım sırasında yaşanan yolsuzluklar ve bu faaliyetlerin ne şekilde gerçekleştiği açıkça beyan edilmiştir. Fakat hedef metinde, zenginler ile kadıların kendi çocuklarının yaşlarını gizlediği ve değiştirerek yazılmasını sağladığı olgusu çevrilmemiştir.

HD: Bu arada zenginler oğullarını, idarecilere rüşvet vererek fakir çocukların yerlerine yazdırmaya başladılar (Dürliğüv, s. 13).

KD: Bul arada qolı jetken baylar men biyler balalarının jastarın ne asırıp, ne tömendetip jasırıp, pristop, bolıstarğa para berip kedey balalarının ornına jazdıra bastadı (Dürliğüv, s. 12).

Doğrusu: Bu arada imkânı olan zenginler ile kadılar çocuklarının yaşlarını büyük veya küçük gösterip, polis amiri ile bölge yöneticilerine rüşvet vererek yerlerine fakir çocuklarını yazdırmaya başladılar.

Aşağıdaki kaynak metinde, Jetisuv'daki Karkara halk ayaklanmasının önemli isimlerinden ve halkın ayaklanmasında önderlik eden Uzak Savırıkulı'nın^v adının ilk defa geçtiği "O tepeye halk toplanarak, Alban boyundan Savırıkulı Uzak önayak olup danışmaya başladı" cümlesi hedef metne aktarılmamıştır. Oysa, Uzak Savırıkulı'nın adı, incelediğimiz destanın başından sonuna kadar geçmektedir. Bunun yanı sıra hedef metindeki Herkesin evladı bu emirle alınıyordu. Millet boş yere sıkıntıya düştü, şaşırıp kaldı cümleleri kaynak metindeki düşünceyi tam olarak yansıtamamıştır. Millet boş yere sıkıntıya düşmemiştir. Halk, evlatlarının yaşı değiştirilip askere yazdırıldığından, sözlerini dinleyenlerin olmamasından yakınıp isyan etmiştir.

HD: Halk, Karkara jermenkesi'ne her gün grup grup gelip gidiyordu. Herkesin evladı bu emirle alınıyordu. Millet boş yere sıkıntıya düştü, şaşırıp kaldı. O devirde Karkara ovasında tek başına yükselen bir tepe vardı. "Nasıl bir akıl, fikir sahipleri" diyerek bu boyun içine elçiler gönderiliyordu. Almatı'ya bağlı Duvlat, Sarıüysin, Şapıraştı boyları, Jarkent'e bağlı Suvan boyu, Birjibal vilayetine bağlı Kırgız'a akıl sorarak çabucak gelmeleri, elçilere emredildi (Dürliğüv, s. 13).

KD: Halıq Qarqara jarmenkesine künde top top bolıp şubırındığa uşıradı. Jumısı bari da, joğı da, sebebi arkımnın balasının jası soldatqa, jumısqa tura kelgen. El es tappay beker sandaluoğa kirdi. Sol kezde Qarqaranın jazığında jeke şıqqan jalğız töbe bar edi. Sol töbege halıq jinalıp, Alban ruvıman Savırıkulı Uzaq degen bastap kenesüvge kiristi. "Qanday aqıl jasap jatır eken" dep mına ruvdın işine elşiler jiberüvdi uyğardı. Almatı oyazına qarastı Duvlat, Sarı Üysin, Şapıraştı, Jarkent oyazına qatıstı Suvan, Birjibal oyazına qatıstı qırğızğa aqıldasıp, tez barıp kelüvdi elşilerge tapsırdı (Dürliğüv, s. 12).

Doğrusu: Halk, Karkara Panayırına her gün art arda akınlar halinde gidip geliyordu, işi olanı da işi olmayanı da. Çünkü herkesin çocuğunun yaşı askere alınmaya, cephe arkasında çalıştırılmaya uygundu. Millet, çaresizlik içinde boş yere gidip geliyordu. O zamanda Karkara ovasında tek başına yükselen bir tepe vardı. O tepeye halk toplanarak, Alban boyundan Savırıkulı Uzaq önayak olup danışmaya başladı. Onların bu konuda "ne düşündüğünü" öğrenmek için bu boyların arasına elçiler göndermeye karar verdiler. Almatı eyaletine bağlı Duvlat'la, Sarı Üysin ve Şapıraştı, Jarkent eyaletine bağlı Suvan'la^{vi} ve Birjibal eyaletine bağlı Kırgızlar'la istişare etmek için elçilere hızlıca gidip gelmeleri söylendi.

Aşağıdaki kaynak metinde, yaşlısı genci anlamına gelen "ülken-kişi" ikilemesini hedef dile yüce kişi şeklinde yanlış aktarmıştır. Ayrıca Ulı Jüz boyından gelen Kazakların yayılıp çoğaldığını belirten Taraydı ulı jüzden qanşa bala (Ulı Jüz'den nice nesil çoğalmış) satırı aktarılmayıp dikkatlerden kaçmıştır. Dörtlükte, halk isyanı önderlerinden Bekbolat Aşekeyuli'nin yazdığı mektup okunmuştur. Mektubunda Bekbolat, Ulı Jüz Kazak boylarını oluşturan Suvan, Dulat ve Alban'ın kardeşlerine selamını iletmiş ve Üç Cüz'ün önceden her meselelerini danışarak

çözdüklerini, bu sefer de Çar'ın acil emrinden dolayı çaresiz duruma düştüklerini anlatmıştır.

HD: Essalamün aleyküm *yuçe kişi kardeşlere* selam!

Suvan Duvlat küçük kardeşi,

Alban ağabeyi ortaya çıktı,

Üç cüzün evlatlarına danışmadan.

Emir acil, büyükler ne yapacaksınız? (Dürliğüv, s. 13).

KD: Assalavmağaleykum *ülken-kişi, bavırlarğa* salem

Suvan, Duvlat inisi, Alban ağa,

Taraydı ulı jüzden qanşa bala.

Üş jüzdin balasınan kenes almay,

Jarlıq tıgız uluqtan, amal bar ma? (Dürliğüv, s. 12).

Doğrusu: Selamünaleyküm, *büyük ve küçük kardeşlerime* selam olsun!

Suvan, Duvlat'ın küçük kardeşidir, Alban ağabeyidir,

Ulı Jüz'den nice nesil çoğalmış.

Üç Jüz'ün evlatlarından fikir alınmadı,

Emir büyük yerden ve acildi, başka çaremiz yok.

Aşağıdaki hedef metin içerisinde, halkla Çar askeri arasındaki mücadelenin devam edeceğini işaret eden önemli bir detay, eksik aktarılmıştır. Kaynak metinde, Taylak'ın, ayrıca arkadaşlarına sancak beyinin (oyaz) halk ayaklanmasından korktuğu için başka yerlerden asker çağırmakta olduğundan bahsedilmiştir.

HD: Geri dönerken *Taylak, Orazay ile Jangabil'a Uzak ve arkadaşlarının geri dönmeyecekleri ve kendileri elçi oldukları için tutuklanmadan sağ selamet evlerine gidebildiklerini* anlattı (Dürliğüv, s. 29).

KD: Jolda kele jatıp *Taylaq Uzaktardın qaytip elge qosılmaytının jane tönirekten soldat şaqırıp jatqanın*, özderi elşi bolğandıqtan aman qaytqanın joldastarına tüsindiridi (Dürliğüv, s. 28).

Doğrusu: Yolda gelirken *Taylak, Uzak ve arkadaşlarının halkın içine yeniden katılamayacağını ve yöneticilerin başka yerlerden asker çağırmakta olduğunu*, kendilerinin de elçi oldukları için sağ salim dönebildiklerini arkadaşlarına anlattı.

Özel İsimler Bağlamında Yanlışlıklar

Hedef cümlede, Kasım bir kişi adı olarak aktarılmıştır. Fakat cümlenin bağlamından anlaşıldığı gibi kaynak metinde geçen *qasım* sözcüğü, kişi adı değil, *bir şeyin yanı* anlamındaki *qas+ı+m* sözcüğüdür. Sözcük, birinci şahısta çekimlenmiştir.

HD: Yoldaşım Sergey *Kasım da*

Her zaman "sen bil" der (Dürliğüv, s. 17).

KD: Joldasım Sergey *Qasımda*

Arqaşan turar "Sen bil" dep (Dürliğüv, s. 16).

Doğrusu: Yoldaşım Sergey *yanımda*

Her zaman "Sen bilirsin" der.

Aşağıdaki kaynak metinde, "Aqjelke ulıq" adı geçmektedir. Aqjelke ulıq, Karkara halk ayaklanmasında görev alan polis amiridir. Onun için "Aqjelke" adına "ulıq" sözcüğü eklenmiştir. Ulıq, üst düzey yönetici (Koç, 2019, s. 619) demektir. Hedef metinde, sanki ulak polis amiri (pristav) Akjelke'ye emir vermiştir. Oysa emir veren Akjelke ulıq'ın kendisidir.

HD: İdarecilerin toplanması için

Akçelik'e ulak emretti (Dürliğüv, s. 21).

KD: Bolistardı jynavğa,

Aqjelke ulıq buyırdı (Dürliğüv, s. 20).

Doğrusu: Bölge yöneticilerinin toplanmasını,

Ulıq Aqjelke emretti.

Destanın TT.'ye aktarmasında kişilerin ad ve baba adları arasına virgül konulmuş ve aynı kişi başka başka kişiler gibi tanıtılmıştır.

HD: *Qoyşibekul, Aldabergen* dombrasını qolına alıp, akord ayarını yaptıktan sonra dertli bir türkü halinde Taylak'ın Sibiya'da iken yazdığı mektubu okudu (Dürliğüv, s. 15).

KD: *Qoyşibekulı Aldabergen* dombranı qolına alıp, qulağın ondap, zarlı küy animen Taylaqtın Sibirde jürip jazğan zarlı ölenin aytıp berdi (Dürliğüv, s. 14).

Doğrusu: *Qoyşibekulı Aldabergen*, dombrasını eline alıp akort ederek Taylak'ın Sibirya'dayken yazdığı dertli bir türküsünü, hüzünlü bir ezgiyle söyledi.

HD: O gece Çar'ın tarafını tutan *Rakımbay, Soltankululu, Şonjıbay* gibi yöneticiler emirname için gerekli olanları ayrıntılı olarak yazıp elçi ile gönderdi. Elçi, Kasımbay adlı bir askerdi (Dürliğüv, s. 23).

KD: Sol tüni patşanı jaqtağan *Raqımbay Soltanqululu, Şonjıbay* siyaqtı bolıstar oyaz ben pristopka istin jağdayın tolıq jazıp, elşi jansız jiberdi. Jansızdın atı Qasımbay degen jasavıl edi (Dürliğüv, s. 22).

Doğrusu: O gece Çar taraftarı *Raqımbay Soltanqululu* ve *Şonjıbay* gibi eyalet yöneticileri, sancak beyi ve polis amirine olup bitenleri tam olarak yazıp muhbir gönderdi. Muhbir, Qasımbay adında bir askerdi.

Aşağıdaki hedef metinde, kişi adlarından sonra kesme işaretinin kullanılmaması yanlış anlaşılma neden olmuştur.

HD: *Tazabek'in Tezeği* (Dürliğüv, s. 33).

KD: *Tazabektin Tezeği* (Dürliğüv, s. 32).

Doğrusu: *Tazabek'in oğlu Tezek.*

Aşağıdaki hedef metinde, destanın ana kahramanlarından biri olan Tezek'in adı, kökü *tez* sözcüğünden gelmiş gibi *çabucak* şeklinde aktarılmıştır.

HD: *Çabucak "Almerek"* diye haykırıyordu (Dürliğüv, s. 35).

KD: *Tezek* bastap işinde "Almerek" dep (Dürliğüv, s. 34).

Doğrusu: *Tezek*, aralarında "Almerek"^{vii} diye haykırmaya başladı.

Tarihleri Yanlış Aktarmak

Aktarmada, tarihlerin tutarsızlığından aşağıdaki gibi yanlışlıklar ortaya çıkmıştır. Destana konu olan halk ayaklanması tarihte *1916 Haziran Fermanı* olarak bilinir. Aşağıdaki hedef metinde, bu ayaklanma *Eylül fermanı* olarak aktarılmıştır.

HD: Halka *eylülün çıktı fermanı* (Dürliğüv, s. 21).

KD: Halıqqa *iyunnin şıqtı jarlığı* (Dürliğüv, s. 20).

Doğrusu: Halka *Haziran ferman'ı duyuruldu*.

Aşağıdaki hedef metinde de buna benzer bir yanlışlık yapılmıştır. Halk ayaklanması 16 yıl sürmemiştir. Kaynak metinde anlatıldığı gibi, adı üzerinde 1916 yılında olan bir halk ayaklanmasıdır.

HD: *On altı yıldır* halk acı içinde, kıvranıyordu (Dürliğüv, s. 41).

KD: *16 jil edi*, dürbelen jurtqa bastaldı (Dürliğüv, s. 40).

Doğrusu: *1916 yılında*, halk içinde kargaşa başladı.

Bentler Arasındaki Anlam Kopukluklarından Kaynaklanan Yanlışlıklar

İncelediğimiz kaynak metin bir anlam bütünlüğüne sahiptir. Hedef dile aktarılan metin de bir anlam bütünlüğüne sahip olmalı. Bunu sayfa bazında düşündüğümüzde, bir sayfada geçen bentlerde bir anlam akışı, söz akışı, düşüncenin sıralanışı, kısaca metnin akışı söz konusudur. Bentler arasında yanlış yapılan aktarmalar yukarıda bahsetmiş olduğumuz anlam dizgesini de bozar. Onun için de her bentte anlatılanları bir bütün olarak düşünüp düşünce süzgecinden geçirildiğinde bunun önüne geçilebilir.

Aşağıdaki kaynak metinde, kimin vurulduğu açık değildir. Fakat cümle bağlamından, Taylak'ın gizlice vurulduğu, gözünü hiçbir şeyden sakınmayan *kökjal*^{viii} arkadaşlarının o anda kurşunun nereden geldiğini göremediği, etraflarına bakıp kime ateş edeceklerini bilemeden şaşırıp kaldıkları anlaşılmıştır. Oysa onlar oraya yüz yüze savaşmaya gelmişlerdi. Hedef metinde ise, kaynak metinde anlatılanın dışında Taylak'ın ölümünü "*Ah, ne yazık ki tek kurşunla öldü!*" ifadesiyle anlatmak, arkadaşları hakkında *Eyvah, isteksizce düşmandan kaçtılar!* denmesi ve *gözü pek yiğitler hayal içinde kaldı* yerine *Hayal içinde kaldı, kurt gibi Taylak ah!* şeklinde aktarılması tamamen yanlış bir anlatım olmuştur.

HD: Orada, yiğit Taylak vuruldu,

Ah, ne yazık ki tek kurşunla öldü!

Eyvah, isteksizce düşmandan kaçtılar!

Silah çeken düşman bulunamadı,

Hayal içinde kaldı, kurt gibi Taylak ah! (Dürliğüv, s. 57).

KD: Ketti göy jalğız oqpen dünüye-mundar,

Tappadı qalğandarı javdı qarap.

Qaldı göy atıspastan basıp qumar,

Atqan jav qayda ekenin taba almadı.

Qaldı göy armada bop önkey *kökjal* (Dürliğüv, s. 56).

Doğrusu: Tek kurşunla ölüp gitti, dünya yalandır,

Arkadaşları *düşman kurşunun nereden geldiğini bilemediler*.

Düşmana ateş etme isteği içlerinde kaldı,

Ateş eden düşmanın yerini bulamadılar.

Gözü pek yiğitler hayal içinde kaldılar.

Aşağıdaki kaynak metinde, Çar hükümetinin peşine takılıp "kösem" önder diye aradığı kişi, Bolşeviklerin önderi olan Lenin'dir. Burada onun, Rus Çarı tarafından yakalanamadığı anlatılmıştır. Hedef metinde, *Makamından oldu, sonunda,*

Önder olamadı bir daha satırlarından ne anlatılmak istendiği tam olarak anlaşılmamaktadır.

HD: Çar hükümeti sürgün edilerek,
Makamından oldu, sonunda.

Yaşasa da Çar,
Önder olamadı bir daha (Dürliğüv, s. 63).

KD: Patşa ökimeti quvgın sap,
Jabıla tüsti sonına.

Jürse de patşa,
Tüspedi kösem qolına (Dürliğüv, s. 62).

Doğrusu: Çar hükümeti peşini bırakmayıp
Her yerde onu aradı.

Çar, onu eline geçirmeye çalışsa da,
Önder, onlara yakalanmadı.

Yüklemeden Kaynaklanan Yanlılıklar

Lehçeler arası aktarmalarda, cümle bağlamında daha çok benzerliklerin olması aktarma işini belli bir sınırlar içerisinde kolaylaştırabilir. Ancak bu benzerlik kimi durumlarda beklenenin tersine aktarmalarda yanlışlıklara, yanlış anlamalara da yol açabilir. Aşağıdaki kaynak metinde, Kazak gençlerinin askere alınmaması ile ilgili söylenen cümlelerin yüklemi *almav kerek edi*'dir. Yüklem *al-* eylemidir. Onun morfolojik tahlili şöyledir: *al-* eylemin kökü, *+ma* olumsuzluk, *+v* mastar ekidir. Kaynak dildeki *almamak gerekiyordu* anlamındaki olumsuz cümle, hedef dile *almak gerekiyordu* şeklinde aktarılmıştır.

HD: Askere gidecek gençleri nasıl hazırladığımızı kontrol ettiriniz. Önce tutuklanan Uzak'ı ve gençleri veriniz. İkincisi, Çar'ın emrine uygun olarak Kazaklardan askere gençleri *almak gerekiyordu* (Dürliğüv, s. 27).

KD: Soldatqa baratın balalardı dayındav barısında bizdin de tileğimizdi tekseriniz. Birinşiden, qamalğan jasaqtardı bosatıp beriniz. Ekinşiden, patşanın özi qol qoyğan ereje boyınşa qazaqtan soldatqa bala *almav kerek edi* (Dürliğüv, s. 26).

Doğrusu: Askere gidecek gençleri hazırlama esnasında bizim de isteklerimizi dikkate alın. Birincisi, tutuklanan gençleri serbest bırakın. İkincisi de, Çar'ın kendi koyduğu yasaya göre, Kazaklardan askere hiç kimseyi *almamak gerekiyordu*.

Aşağıdaki kaynak metindeki olumsuz cümlemiz hedef dile olumlu cümle olarak aktarılmıştır. Burada eylemin kökü *şığar-*, ona eklenen *-ma* olumsuzluk ekidir.

HD: Taylak, bu sözüün tamamını duyup anladı. Uzak ve arkadaşlarını *kurtarabileceğine inandı* (Dürliğüv, s. 29).

KD: Bul sözdü Taylaq toliq tüsinip turdı. Uzaqtardı *şığarmasına közi jetti* (Dürliğüv, s. 28).

Doğrusu: Taylak, bütün söylenenleri tam olarak anladı. Uzak ve arkadaşlarının *serbest bırakılmayacağına artık inandı*.

Sonuç

Bu çalışma sonucunda çeviri veya aktarma yapma işinin kolay olmadığını görmüş olduk. Aktarma yapan kişinin hem kaynak dilde hem de hedef dilde ileri seviyede dil bilgisi, sözlük bilgisi ve anlam bilgisine sahip olması gerektiği ortaya

konmuştur. Aktarma yapan kişide dil bilgisinin yanında özellikle kaynak dilin atasözleri, deyimleri ve söz öbeklerinin kültürel derinliklerinin bilinmesi gereği de anlaşılabilir oldu. Aktarma yapan kişi ne kadar özenli olsa da iki dil arasındaki çeviri ve aktarmalarda hataların olduğu ve olacağı ve bunun da doğal karşılanması gerektiği vurgulanmış oldu. Bir kişi her iki dilde ve kültürde çok iyi yetişmiş olsa da iki dilden birinde biraz daha az yetkinliğe sahipse bu olumsuz durumun ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Bu çalışma ile Türk lehçeleri arasında yapılan aktarmalarda bazı hataların olduğu, bu hataların bazen çok önemli sonuçlar doğurduğu da ortaya konmuş oldu. Özellikle Türk dünyasının entegrasyonu ve kültürel birlik açısından hatasız aktarmaların hayati öneme sahip olduğu da gösterilmiş oldu. Her ne kadar iki lehçe birbirine çok yakın da olsa kelimelerin anlam değerinin, tarihsel arka planının ve kültürel boyutunun gözden kaçırılmaması gerektiği de ortaya konmuştur.

Aktarıcının *Dürliğüve* destanı aktarımında bazı hatalar yaptığı ve bu hataların telafi edilmesi gerektiği ve benzer şekilde aktarılmış olan diğer destanların ve edebî ürünlerin de gözden geçirilmesi gerektiği bu çalışma ile ortaya çıkmıştır.

Aslında her aktarmada aranması gereken en önemli husus aslına uygunluktur. Daha önce XIX. yüzyıl Kazak Edebiyatı'nın önemli isimlerinden Mahambet Ötemisuli şiiirleri ile Alpamis destanının Cüsipbek Hoca Şeyhülislamı varyantının aktarımlarında ortaya çıkan yanlışlıklar buna benzer şekilde tespit edilmiş ve bildiri olarak yayımlanmıştır (Bayniyazov, 2018, ss. 310-315).

Dürliğüve, yukarıda da belirttiğimiz gibi, tarihî bilgilerin ışığında, gerçek olaylar veya kişiler hakkında yazılmış bir destandır. Edebiyat eserleri üzerinden Kazak tarihini doğru öğretmek, gelecek nesillere doğru aktarmak önemlidir. Bu çalışma ile adı geçen eserin ve benzer diğer eserlerin düzeltilerek yeniden yayımlanması gerektiği de ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Alpartegi, J. (2016). *Qıylı Zaman Qalay Jazıldı? Abai.kz aqparattıq portalı*, 26. Erişim Adresi: <https://abai.kz/post/46112>.
- Arı, S. (2014). *Çeviri Sosyolojisi*. Aylak Adam Yayınları.
- Avespayeva, P., & Elbekov, T. (Yay. Haz.), (2013). *Kazak Destanları IX: Dürliğüve, Karaşas Kız, Makpal-Segiz Destanı*. (H. E. Şirin, Akt.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Avesbayeva, P., & Nasihat M. (2016). *1916 Jılğı Ult-Azattıq Köterilis: Tarihiy Mañız, Halıq Ädebiyeti men Önerindegi Orm, Qujattıq Dereknaması*. Ädebiyet Älemi Yayınları.
- Başkan, Ö. (1978). Dilde Çeviri İşlemi. *Türk Dili*. 38. cilt, sy 322: 26-36. TDK Yayınları.
- Bayniyazov, A. (2018). Lehçeler Arası Aktarma Meselesi Üzerine. *Yeni Türkiye/Türk Dili Özel Sayısı II*, 24. yıl, sy 100: 310-315. Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları.
- Bayniyazov, A. (2020). *Tuvs Tilder Arasında Sözbe-Söz Avdaruv Meselesi*. Lehçeler Arası Birebir Çeviri Üzerine, Kozıbayev Okuvları Konulu Uluslararası Konferans Bildiri Kitabı, ss. 12-24.
- Cömert, B. (1978). Kuramsal Açından Çeviri Sorunu. *Türk Dili*, 38. Cilt, sy 322: 3-21. TDK Yayınları.
- Dütbayeva, N. (2020). Ultti Süyüvdiñ Ulu Bağdarı. *Qazaq Ädebiyeti Gazetesi*, Erişim Tarihi ve Adresi: 18 Eylül 2020, <https://auezov-theatre.kz/tpost/copjz0h7ch-ltti-syud-li-badari>.

- Göktürk, A. (1978). Yazımsal Çeviride Metin-Ötesi Anlam İlişkileri. *Türk Dili*. 38. cilt, sy 322: 59-65. TDK Yayınları.
- Kara, M. (2009). Lehçeler Arası Aktarmalarda Temel Sorunlar. *Turkish Studies*, Volume 4/4: 1056-1082.
- Karabulut, F. (2017). Metin Aktarımlarının Türk Dünyasının Bütünleşmesindeki Rolü: Çeviri Sosyolojisi ve Çeviri Eleştirisi Temelinde Roman Merkezli Bir Analiz. *Prof. Dr. Talât Tekin Hatıra Kitabı*, 1. Cilt: 487-522.
- Koç, K., & Bayniyazov, A. & Başkapan, V. (2019). *Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. TDK Yayınları.
- Kulamshaeva, B. (2016). *İki Dilli Sözlüklerde Kültürel Öğeler Sorunu – Kültürel Öğeler ve Terimleştirme Üzerine*. III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı.
- Musaoğlu, M. (2003). Türkçede Çeviri ve Aktarma. *Bilig*. sy 24: 1-22.
- Orazalin, N. (2016). Qıyılı Zaman Şertken Sır, *Qazaq Ädebiyeti Gazetesi*. Erişim Tarihi ve Adrsi: 30. Eylül 2016, <https://qazaqadabiet.kz/7295/ily-zaman-shertken-syr>.
- Orda, G. (2016). Ult-Azattıq Köterilistiñ Ädebiyettegi Körkemdik Siypatı. *1916 Jılǵı Ult-Azattıq Köterilis: Tarihiy Mañızı, Halıq Ädebiyeti men Önerindegi Ornu, Qujattıq Dereknaması*. Haz.: Pakizat Avesbayeva ve Nasihat Mürsalimova, ss. 21-32. Ädebiyet Älemi Yayınları.
- Tosun, M. (2013). *Çeviri Eleştirisi Kuramı*. Aylak Adam Yayınları.
- Türkmen, F. (2013). Sunuş, *Kazak Destanları IX: Dürliğüve, Karaşaş Kız, Makpal-Segiz Destanı*. TDK Yayınları.
- Vardar, B. (1978). Dilbilim Açısından Çeviri. *Türk Dili*. 38. Cilt, sy 322: 65-71. TDK Yayınları.
- Väliy, N. (2011). ed. *Kazak Edebî Dili Sözlüğü*. 15 Cilt. Ahmet Baytursınu Dilbilimi Enstitüsü Yayınları.
- Yetkin, S. K. (1978). Soruşturma. *Türk Dili*. 38. Cilt, sy 322: 43-45. TDK Yayınları.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız.

Yazar Katkıları:

Birinci yazar: %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions:

First Author: %100

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Son Notlar

ⁱ Kazak Türklerinin XVIII. asırda, *Ulı Jüz*, *Orta Jüz*, *Kişi Jüz* olarak tasnif ettikleri boy sistemi.

ⁱⁱ Bekbolat Aşkeev (1843-1916) 1916 yılındaki halk ayaklanmasının önderlerindedir. 12 Mayıs 2011.

<http://anatili.kazgazeta.kz/news/6403>.

ⁱⁱⁱ Rayımbek Tükeulı, (1705-1785) Ulı Jüz'ün Alban boyu'ndan çıkan kahraman komutanlardan.

^{iv} Ayaklanma sırasında halka önderlik eden aksakallar.

^v Uzaq Savırıqulı, (1855-1916) Jetisuv'daki Karkara İsyanının önderlerinden.

^{vi} *Duolat*, *Sarıüysin*, *Şapıraştı*, *Suvan*, Ulı Jüz'ün içindeki boy adlarıdır.

^{vii} Älmerek Janşıqulı, (1658-1754) Kazak-Kalmuk (Jungar) savaşında Kazak gençlerinden asker kurup onlara önderlik eden kahramanlardan. Tezek ve arkadaşları, "Älmerek Älmerek" diyerek düşmana karşı saldırıya geçmiştir. <https://abai.kz/post/10792>.

^{viii} Kökjal. 1. Bozkurt. 2. *mec*. Gözü bir şeyden yılmayan, azılı, tecrübeli. (Koç, 2019, s. 259)